

3056

KUNGL. UNIVERSITETETS BIBLIOTEK
UPPSALA

Landsmålsarkivet

Dalarna

Åls 20

Eriksson, Mång b. 1931.

Svar på ULMA: s frågel. 27 Åkers
beredning.

33 bl. 4c

3056

L.L.

Exc. J. B.

1.
Landsmålsarkivets frågolistas 27: Akerns beredning - Dalarna

Als socken av Kopparbergs län.

Måag Erik Erikson Kilen. Gagnat.

Al.

Måag E. Erikson

Ink. 17/2 1931.

Här i Al var det vanligt, att kalla de verktyg som begagnades för jordbruket för åkereskan plogar, harvar, åkerharva, åder, ådra vältar, eller alla den köredskap som begagnades för jordbruk. Ysror. rotysa var ett verktyg som begagnades vid nyodling att hugga av rötter med ner i jorden före ploget på stenfri jord.

På de gamla dalaplogarna, fig. 21. frågolistan, var det vanligt att det skulle vara en ysa med plogysa och hade den sin plats på plogåsen i en kramla, ysan skulle vara med för att ställa lättbron kyssa med, och så var det vanligt, att en körkarl körker hade en ysa med sig, vart han än for, på åkern, eller till skogen.

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
Måag E. Erikson. 1931. AL

DAL.
Frgl. 27

O. plog-
ysa

Klubbor. För att sönderdela kokorna på åkern, hade man en klubba av trä, kårsknacka med egg i ena ändan, som var beslagen med järn. I en sednare tid gjorde man sådana bitor av stålplåt, som blevo bättre verktyg.

Flackor. I äldre tider var flåhackan ett mycket begagnat ^{des} verktyg, vid nyodling på stenfri mark, att hugga loss torvor tuver, med och jämnna marken för plogen. Verktiget lika med figur 2. i frågelistan men med rakare skaft.

På stenbunden mark användes en korp, korpen, likasom figur 3. i frågelistan, att gräva loss stenar och torvor.

Vid dikning brukades även en dikningram, dikan-klo, likasom figur 4. i frågelistan men med (3.) tre klor, att henta upp torvor med ur diket, när man gått före med flåhacka, eller korp och huggit dem loss.

flå-hacka

dikan-klo

Krattor. Ett verktyg i äldre tider på vår ort,
som bestod / tvärstycke av trä, harkhuvva,
med pinnar av järn sex eller sju stycken
olika efter storlek och färt på ett kluvet
gränskäft med ring, lika med figur 5 i frågo-
listan. Numn på vår ort (harka och begag =
nades den till avlastning av gödsel i små
hopar vid rågvåren i Augusti månad.
och även till att förfördela gödseln vid på-
lastningen, då det bogagnades ett fat av bräder
och en lecka att gräva i febet. Nämda harka
användes även på åker vid räpning av ogräs
i vårbruket och på träda m. m.

Ett dyngklo med tvärstycke och pinnar av
järn samma verktyg som ^{dikan-klo} dikan-klo, men
med olika namn allt efter som det användes
till olika ändamål.

Grepar. I gamla tider använder grepar grepa

av
2
B. harka
f.

B. dyng-
klo m.

2

av järn lika med figur 7. III i frågolistan, sednare till-
kom gropar med fem pinnar, av järn grova och tun-
ga, de användes i ladugården fäjsa för utförrelse av
gödseln, på åkern för gödselutbredning och att
gräva med i källanden o. s. v.

Spadar, Gamla spadar spån voro utsmidda av
ett järnstycke, grova och tunga, med rund egg och
frånkant, att begagnas vid dikning och jordskottning.

Skovlar, En skovel av trä med järnskodd frånkant
skoskovel, skoningen kallades för skovelsko med
tvär frånkant för skottning av lös jord och för
skottning av snö om vintern. Med spetsig kant
för dikning i hårdare och lerigare jord.

Spett, Järnspett järspett av järn med stålspets,
för brytning av sten vid nyodling på stenig
mark. Lunna, en spira av trä lunna för större
stenar. Och vändhake ^{var} ett brokigt järn med en ring
att sätta spettet i, och vända på stenar vid larning.

?

O. vänd-
hake

Släggor. Knoster en järnklump med träskaff
 att slå sönder stenar med, mindre släggor
borsslägga att slå på stenborr med för sprängning
 av sten. Stenborrar voro av järn med stålade spets.
 Sten drögar. stendrög att släpa sten på, voro
 ett par trämedar med dragstå. och klössar tvärs
 över att lägga stenarna på. För längre transport
 ett rede med hjul under.

C. knoster

Körredskap. För draganordning var
 det skaklar av trä, som voro förbundna
 med selen med en grov rem som kallades
 för ala med hål i för selpinne, selsticka
 i andra ändan av skakeln var ett beslag
 med ring i, en slå emellan skaklarna
skakelstå med hålgern för ringarna, på mit-
 ten av ståen ett beslag med skakelvidja.
 Samma skaklar begagnades till plög och
 åkerharv, till kloharv begagnades lösa

C. äjda

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
 Mäg. E. Erikson. 1931. ÅL
 DAL.
 Frgl. 27

shaklar (utan mellanstå) med en kort kädga i ändan med krok.

En större svängel för två härtar parstå, med krokar i ändarna, för inbets shaklarna och shakelvidga på mitten. Namnet på alla beslag till shaklar var shakelsmide. figur 9:1. frågotistån.

I främre ändan på shaklarna var håb för alan, alhåb. och var alan av grovt läder, eller en märke av järn, som förband silen med shaklarna.

Här på vår ort, i äldre tider, hördes aldrig med par. Så parshaklar och tvibretts anordning voro helt obekanta. Det är i en sednare tid, då de större stålplögarna kommo i gång och större djup på plogfåran erfordrades, som man började spanna två härtar för plojen och för småbrukare som hade blott en härt, var det för grannar att byta ihop sig. det vill säga, den ene grannen med sin grannes härt plöjde åt sig en dag,

} O. byta ihop

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
Måg E. Erikson. 1931. ÅL
DAL.
Frgl. 27

den andre grannen åt sig en annan dag o. s. v.
Och även i vår bruket med större och mere
djupgående harvar kunde man göra på sam-
ma sätt, byta ihop sig.

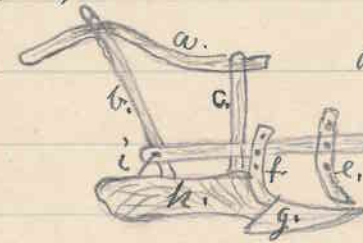
Krok. Tvärstock. - Fjunkturplog - Voro obekanta
verktyg på våra stenfria åkrar.

Rört. Likå med figur 19:1 frågolistan beag-
nades i äldre tider på vår ort, vid plöjning av
lindor bryta med en härt och även vid nyod-
ling, och bestod den samma ^{av p.} rörtjern, år,
med färte för rörtjern och krok för drag-
anordning, standrlåar och händas, min
utan sidoställare och lättbro, så det var kör-
harkens sak att ta rätt bredd på fåran.

Plog. Här i Å på vår ort är nog plogen ett
lummeligen gammalt jordbruksverktyg,
det är obekant, när den först kom i gång.
Den gamla hända typen, är figur 21. dalaplögen

Libet annorlunda i form, än frägelistan
visar, a kanas, b. kvist, c. framslä,

d. plogår, e. rirtjär, f. fartrirtjär,
g. bill, h. plogfjäl,
i. fjälstö, k. plogkrok.

d?
C. rist-jäm
C. stöd

b. lätbro keysa. Den riestnämnda

var alltid tillvärdad heldjord av en byökrot.

Trävirket gordes i hemstöld, av egaren, smidet
gordes av byrmeden, som köpte ämnet till
bill och vändskiva ifrån något järnverk ifrån
bergslagen. När bill, vändskiva eller rirtjern
blevo slitna, skulle meden sveitsa på ett nytt
skär och det kallades att läggapå billen eller
rirtjern eller vad det var om.

C. lägga på

På omkring 60. eller 70. talet började ett juteri i
Falun ^{göra} plogar av tackjern, plogkroppen var guten
av jutgods och fick köparen själv sätta på en
plogår av trä, med ställanordning och krok

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
Måg E. Erikson. 1931. ÅL
DAL.
Frgl. 27

för drag och två handtag av trä för skyrning.
By dessa plogar var utan lättbr, så det var köra-
rens sak att få det rätta djupet på fåran.

Dessa plogar voro händiga vid plöjning av trä-
da, vid sättnig av potatis o. s. v. I vid plöjning
av mulljord, men just y vid vallbrytning.

Och samtidigt böjades Överums och Norraham-
mar med flere jernbruk, tillvärka plogar, helt
av stål och jern, med ställanordning för drag
upp heller ner och riddvis, med höger och venster
handtag, med rirtjern eller skumrirt på plog-
åsen allt efter egaren önskan.

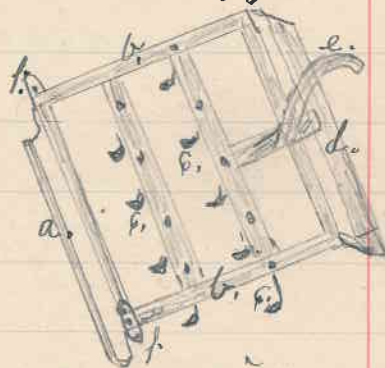
Nu blev det att spänna två härtar med parslä
och plogskaklar för plojen, sätta ner på djupet
och plöja upp av allven. Och så blev det både
rikare och mera givande skördar. Och den s. k.
matjorden svartmyllan blev djupare och
mera bärkraftig. Här kann omnämnas att

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
Måg E. Erikson. 1931. ÅL
DAL.
Frgl. 27

när de gamla plöjde sina tre till fyra gamla
tumms djupa fåra, voro de mycket rädda för
att plöja upp rödmull, allv, ty de ansågo det
vara en död jord, som det ingenting väste i.
Men en nyare tid har lärt oss annat.

Ja; så var den gamla dalatriäplögen försvun-
nen, och des saga allv, som jordbruksverktyg.

Sladd. En sladdharv av
denna form har länge begag-
nats på vår ort. a. skärjern för
att taga ryggarna på fårorna, b.
tråram av björk och tjärad, c. pinnar av järn
med gåspötter, d. sladdbräde som strök slätt
efter. e. handtag att styra och vända harven
med. f. ställanordning för djungående.

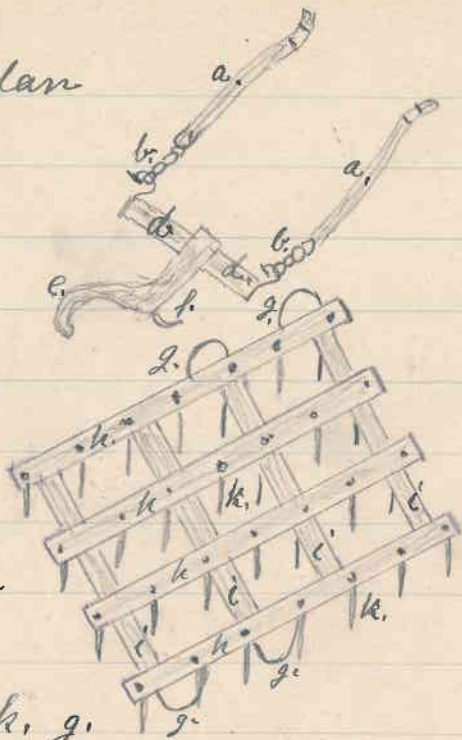
ett mycket bra verktyg på lindor brytning.
sladdharv, vanligen kallad på vår dialäkt.

11.
Harv. Åkerharv en sådan
form av rakpinneharv var
bruklig på vår ort, med
skaklar och harvkrok.

a. skaklar av björk. b. kädjor
och krokar som kunde tagas
isär. d. slå och krok voro
hopfästade. e. handtag för
att vända, då man körde
härten runt harven. f. krok, g.

märke för harvkroken. h. harvträ av björk och
fjäder. i. genomgående släar. k. pinnar av järn,
raka och spetsiga, 28 stycken.

Med denna harv, kördes efter sladdharven, i vår=
bruket, så såddes utsädet för hand, ur såskäppan,
så myllades utsädet ner med denna harv som
gorde det jämt och fint. harvöver. Denna
harv beagnas ännu. 1930. till vissa ändamål.

12.
I äldre tider hade man kloharv, med krokiga, spetsiga pinnar, för djupkarvning. med 15 pinnar och handtag bakåt att styra harven med, skaklar voro desamma som för åkerharven, men man tog bort harvkroken och tråktade i hädjorna i harven.

Ett annat gammalt verktyg var en trekantig ram med, 7 pinnar gäsfötter, med handtag för styre och krok i framändan för drag, till den märkte plogskaklar med dragslå användas. Denna harv gick under benämningen, gumse. Detta var om gamla harvar, numera har man all nyttida verktyg att förfoga över.

Vält: Den gamla välten på vår ort var lika figur 32, frågolistan. En del hade lika som ett säte på välten att sitta på om det behövdes belastning. Välten bestod av en furuskoek välthelben

13.
med instagna jernnålar i ändarna, vältnål,
med hål i skaklarna och en slå som samman-
höll skaklarna, hopfäst med en träpligg eller
en hasp, så att vältern kunde lätt tagas i sär,
Och begagnades den till att krossa kokor på
åkeren, men det viktigaste var att välta vid
vårsädden, och jämna åkeren för tiän till
skördetiden.

Mullskopan. Det var ett verktyg som man
med hästens hjälp, förflyttade jord och mull
på åkeren och jernnade ut matjorden,
Mullskopan var av bräder, kunde och vara
av jernplåt, en botten med bräddor på tre
sidor, framåt var botten rak, der jorden skut-
le höras på, bakåt var ett skaft att manövrera
skopan, när man tryckte ner skaftet och hörde
fram larsade skopan riå själve, när man
släppte skaftet högade skopan om och blev tom.

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
Måg E. Erikson. 1931. ÅL

DAL.

Frgl. 27

Under vintern förvarades all åkerbruksredskap hemma vid gården, i verktygsboden eller redskaps-
 lidret, inga verktyg fick ligga kvar på åkern
 över vintern, det var man mycket noga med.
 Den som lät plogen frysa fast i fåran på
 hösten, blev utsatt för mycken kritik.

Om en ~~h~~hässa stod kvar i jorden, sades
 det att krakfötterna ruttade mest på jul-
 natten om hon fick stå der hela vintern.

B. hässa f.
 folklora

II Flört och värplöjning.

Åker. Ordet åker här hos oss hela byåkern
~~det~~ är den odlade jorden som är under kultiv.
 Byns hela åker är uppdelad i mindre åkrar t. ex.
noråkern. söderåkern. o. s. v. som jorden är
 uppdelad hos oss här i Dalarna, är det flere
 egare i samma åker, åkerbyke är den del av en
 åker som är under samma bruk t. ex. linda

B. åker

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
 Måg E. Erikson. 1931. AL
 DAL.
 Frgl. 27

havre, råg m. m. och kan bestå av flere kör
ningar så och så många millfäror vid plöjningen,
rovland är den del av åkern, der man har rovor
 för året, likaså med potatis land, ärt land m. fl.
 i trädgården är det så kallat land der man sät
 morötter morotsland. kål land jordgubb land
Plöja, Här på vår ort i Ål skulle all plöjning
 ske på hösten, efter inbergad skörd, så tillvida
 inte frosten kom och band jorden, om så skedde
 måste man ta det på våren, men det var inte
 bra på våra åkrar, ty vårplöjning torkade ur
 jorden för fort. Vid potatis sättning plöjde
 man om våren, även de blivande rovlanden
 för att lukkra jorden.

Vid plöjningen var det en man, en härt och en
 plog, för den jordbrukare som hade blott en
 härt, att virta förekom blott vid vallbrytning
 då det var att köra en vända risten på en med

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
 Målg. E. Erikson. 1931. ÅL
 DAL.
 Frgl. 27

162
plogen, tillts hela åkerstycket var upplojst.
För dem som hade två hästar, kördes risten
med en och plogen med den andre, vid plöjning
av lättare åkerjord var det en plog efter vardera
hästen, med var sin fåra.

Under torra sommarar torkade jorden och då gick
plogen beugt, tungplojt, vid lagom fuktighet
var det lättplojt.

Rännan efter plogen det var föra; den uppvän- }
da tillan det var plogföra } efter vår benämning. } C. får f.

Ett åkerstycke som var i samma bruk d. v. s.
för samma slags utsäde, var uppdelat i flere
körnningar, skulle det ställas ita, började
man vid utkant på korningen och plöjde
ifrån tills det blev en mittelfåra och vände
till vänster, skulle det ställas ihop gjorde
man en plogrygg i den gamla mittelfåran
från föregående plöjning, och vände till höger.

Figur plöjning kunde också förekomma, om åkerstycket var något så när i fyrkant och låg så till att intet dagvatten behövdes avledas efter fåroarna. Då böjade man vid utkanterna om det skulle stälpas ita, om det skulle stälpas ihop böjade man med en liten fyrkant i mitten och fortsatte så ut till renen.

När man plöjt en lunda, kallades den åker för brytning. När man plöjt upp lindtorven kallades den plöjningen för syra. efter dessa båda plöjningar blev lösakar och träddä. Att plöja havre stubb var när man plöjde der man starkt förut skördat havre, lika så efter råg, eller vad skörden varit förut. Om plojen hoppade upp och y gjorde en ordentlig fara, kallades det att man kvört en tröckkal, om faran blev för smal, var y bra.

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
Måg E. Erikson. 1931. ÅL

DAL.
Frgl. 27

17.

B. brytning
~~syra~~
~~lösakar~~
träde B

B. tröckkal

III. Trädesbruk.

18,

Att bräda åkerjorden, var att låta den
vila ifrån skörd, det året, i de förra tiderna
lät man det blivande trädan vara oplojt
på hösten, på våren var det färbe och
de plockade bort allt grönt som ville växa,
och höll trädan ganska rena ifrån ogräs,
vid midrommar tid skulle de plöjas första
gången och harvas om något ogräs visade
sig vilja växa. I rågvår tid, som började
den 15 Augusti, skulle trädan plöjas andra
gången, så köras på och bredas ut inför =
delad gödrel, som legat der i stack upp =
blandad med dya sedan vintern, så skulle
harvas och rågräs, köras upp vattenspår if
för dagvatten och snösmältning, så skulle
der växa råg nästa sommar, ditt sätt att
sköta trädan kallades för utträda.

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
Måg E. Erikson. 1931. ÅL
DAL.
Frgl. 27

B. träde

vattenspår
i ordb.

Ett nyare sätt att sköta träden, var att det skulle plöjas på hösten, harvas på våren för att hämma ogräset, efter vårsådden skulle det köras på gödsel från ladugården som blivit dithörd på vintern och legat i stack, när gödseln blivit utbredd skulle den plöjas ner.

Så harvas för ogräs, vid rågvår skulle gödseln plöjas upp och var då blandad med jorden, så skulle rågsådden ske, plöjas upp vatten spår mellan hörningarna och kanterna runt omkring räfsas med kratte, att det skulle bli fint, vid rågsådden, sådes också tjänlig överjönning. På våren efter såddes der höfrö i rågbrädden och året efter rågen blev der vall linda. Man kunde också så annat utsäde till exempel vete, höstvet. Man kunde också låta träden vara osädd tills följande vår och då så vårsäd och höfrö på samma gång.

När åkern låg i bräde var det nog ett tillfälle att baga bort stenar ur åkern, små stenar, som hindrade plogbiller brööt man upp med spetto och skuffade bort dem, större stenar kunde man gräva ner, då man kom ifrån att frakta bort dem och även fick jord att fylla gropen med.

På 1850-talet började man med att kunna borra i sten och spränga dem med krut, var det mycket stening mark som skulle grävas och odlas, lade man upp rösen på dertill passande ställen, man kunde och lägga stengårdsgård efter rågången.

Dika. På de ställen der åkern var sur och der grundvattnen fanns, fick man göra diken för var körning, d. v. s. på 15. a 20 aln bredd ifrån varandra, dessa diken skulle utfalla i ett större avlopp-dike, dikenas storlek berodde på egarens godtycke, en aln i dagen med slänt.

J. sednare tid började man med täckdiken då man fick bättre nytta på åkern, då man fick större areal på den plats som dikenna förut upptagit, då kom man ifrån beväret att hålla dikenna öppna och renarna omkring dem med dess ogräs, kunde bättre köra på åkern o. s. v. Man grävde upp dikenna till frostfritt djup, lade ner klivet granvirke, så dessa björnmossa tyden var bra att stå emot rötta, så tovo ifrån dikensrenarna och dessa jorden, fans det små sten lade man ner sådan i stället för trävirke och detta var varaktigare, ett annat sätt var och att man fyllde diket delvis med så grov sand som vattnet kunde gå igenom. Men alla dessa täckdiken skulle ha ritto utfall i ett större, öppet avloppsdike. Här på vår ort var det ej vanligt att laga för diknings arbetet, utan var åkern an skotts de om yldo.

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
Måg E. Erikson. 1931. ÅL

DAL.
Frgl. 27

Vid större dikning företogs der många jordägare voro intresserade i större avlopps dike kunde det arbetet sättas bort på entreprenad.

Broar. På större åkervägar der flere körde kunde man lägga stentrummar, med sidor av sten på surtbotten av trä, och ^{sten} källor uppå till tak över trumman och jord eller grus derpå att köra på. På mindre åkervägar gjorde man broar av trä, man slog ner pålar så rom bred man ville hava trumman, derutan för lade man klivna stockar och fyllde jord mot, så lade man bjälkar tvärsöver och derpå klivna stockar till brobak, och derpå torv och jord så att baket skulle lägga stilla.

Ville man hava en liten flyttbar bro, spikade man plank på tre lätta bjälkar, så att allt var hopfäst och kunde flyttas efter behov, från ett dike till ett annat.

Göda. För att få bra skördar brukade man
 ta väl vara på all gödsel, dynya för att göda
 åkern med. Olika slag av gödsel var lagår =
dynya och stallsdynya, stalldynya, plattse der
 den samlades vid gården kallades, dyngstad.

Stallgödsel brukad användas för potatis,

Pudret för rovor, men annars användes lada-
 gödsel för alla behov. Kalk för gödning har
 använt sedan 60. a. 70. talen under flera olika
 former, nu mera märkt med obränd kalk kallat
 för kalkmjöl, som sås på kalkfattiga jordar.

Gödselkörning. För dynya. Man brukade
 om vintern höra ut gödret och lägga i stöck
 på åkeri för att så fort som möjligt kunna
 spridas ut på våren, och på träden om som-
 maren. För lassning av gödret hade man

äldre födes ett fat av bräder med handtag i brädfat
brädfat som man grävde med dyngsta

skulle det lyftas i åskdonet, men i mån som
 greparna fingo en bättre form, blevo de an-
 vända vid att larsa gödsel med och dyngklo
 att karva ränder med.

(Ett gammalt fordon att köra gödsel i var
 en dyngkorg, en topp på en långsläde, som man
 kunde lyfta upp, medan gödseln stod på
 släden, så tippa av den. Och så brädskynda
 för större lars, men fastsatt vid släden
 så att den skulle vändas upp och ner innan
 den blev tom. Sommarfordon var dyngflaken
flaken, ett kärrede på ett par hjul, stora och
 med bred skoning, för att de skulle bära bra på
 lös åker, med tippanordning för snar avlast-
 ning om man tippade upp korgen och hästen gick
 fram några steg var det komt, bakavel satt på
 gångjern och kunde öppnas eller tagas bort.
 Man kunde ~~gå~~ vid gödselkörning på åker.)

Ⓞ. dyng-
korg

öppna på flakdörren och med dyngklo raka ur små hopar, som sedan kunde sprättas omkring med grepen och harvas eller plöjas ner i jorden.

B. dyng-klo

Denne flakar har begagnats länge och brukas ännu på våra åkrar och även vid jord, grus, och stenkörning, m. m.

Den gödrel som hördes ut på trädan om vintern, lades i stora stackar, som snart på våren skulle täckas över med jord, att de ej skulle borka ur för mycket, utan skulle hålla sig rå tills den skulle be spridas ut, endera med flake, små hopar och grep, eller som nu i nyare tid med gödrelspridare.

I den gamla tiden kunde kvinnorna se hjälpa till med gödreln på åkrarna, med att larra på och att karva sönder kokorna och även sprida ut den.

Någonfärd eller tillställning efter avslutat arbete var obekant på vår ort.

IV. Vår- och hörsädd.

Det gemensamma namnet på vårarbetet var göra våra ty när den tiden kom att åkern låt redas sig för harven, då fick allt annat arbete vara, för då skulle säden ner i jorden och börja gro. Ett ordspråk var, en dag i våren, gör en vecka i skörden. Den areal som skulle säas på våren var vårsäd.

Det som skulle säas på hösten i Augusti månad var rågvaren ty här på vår ort brukade man så rågen den tiden och även om någon begagnade hörtvete.

Om jorden var känslig för sädd, den låter redas sig, om det icke var känslig det är för surt, det sades, om man sås i träcken, får man litet i säcken. För sädeskorven om man hade grobart utsäde. På myror som y bar härten på våren kunde man få harva och så på hjälen.

Vid vårsädden brukade man sladda och harva
under till man fick mutt och känlig säbädd,
 Att harva äns efter fårorna kallades att harva
ändätter och snett över fårorna att köra rne,
 och motsats att köra kors. Om harven ej gick i
 rätt spår utan för långt ifrån, körde man
tröskal, om dragen inte gick i lott.

Vid harvning av vallbrott, kunde ~~torv~~ kokor
 komma upp på ytan; då det var att för hand
 harva sönder dem knakka härror med ett der=
 till passande verktyg, detta arbete kunde ut=
 föras av vem som helst av hurts folk.

När trädknopparne började svälla, och det bör=
 jade gröna i gläntorna, men det viktigaste
 var när jorden lät reda sig och grannade i
mutten efter harvningen. De gamle hade nog
 sina särmärken, när det började gröna i den
 backen, när isen gått bort ifrån den sjön. O. S. V.

B. kassa

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
 Måg E. Erikson. 1931. ÅL
 DAL.
 Frgl. 27

När det var underharvat, skulle det sås, sänings-
 mannen gick tre steg ifrån kanten på åkern,
 tre steg ifrån renen, drog en fjära eller rit med
 foten i jorden runt åkern, så tre steg ifrån
 fjära riten, tills hela fältet var uppdelat
 i säffälart ty tre steg brett kunde man så för
 hand, säskäppan var av tunt trä avlång som
 en ark, och hängde i ett band över halsen,
 så lagom högt att man kvickt kunde ta ner
 med handen, ty man skulle karla ut en hand
full utsäde för vart steg man tog framåt,
 det var en viss vana hos säningmannen att
 kunna sprida jemt och lagom lätt,

En del kunde blott med en hand och höll i
 skäppan med den andra handen, en del kunde så
 med båda händerna, då man jemte bandet över
 halsen märkte ha ett band omkring midjan
 för att hålla säskäppan stadig.

O. så-fjär

Den säningsman som hade stora händer, kunde ta fyra stegs breda säffälar, ty om man sådde vårsäd, havre, korn, eller dylikt, skulle man ta full hela handen med alla fem fingrarna, men när man sådde råg, som bestod av mindre korn, skulle man ta med fyra fingrar.

G. sä
v.

Vantigen för i tiden var det körkarlen som sådde, medan hästen vilade, när säden var färdig hästet med havre, det som skulle säs för dagen, var det vanligt att hästen fick en ration att äta i säskäppan, och det voro våra hästar så vana vid, att de blott väntade på att deras tur skulle komma.

När sådden var gjord, myllades utsädet ner med att man med rakpinnsharven körde två snear eller ett kors, när det var utfört vältade man med slätvält för att åkern skulle bli slät.

Skulle det säs gräsfrö i vårsäden till vall, linda
sågen då sådde man fröet när man harvat
över före vältningen, det myllades ej mera än
det välten gjorde. Uttryck för att vårarbetet var
färdigt, nu ha vi satt.

Dagordning i vårsider, var att vara uppe med
solen, ut på åkern och börja med det arbete som
skulle göras för dagen. Klockan 8. frukostrast
kl. 12 Middag rast, så var att hålla till det
för dagen bestämda arbetet var färdigt, så fick
man kväll. Inga kafferaster eller dyligt var bruk-
ligt på vår ort på den tiden. Rengväder var
vilodag för vårarbetet i harvning och vältning,
då kunde man få ta och höra gödning om så
passade, eller om det var något fel med verktygen
ta och reparera dessa.

På rågfälten, der det på våren skulle säs gräsfrö, bru-
kade man höra upp fåror vattspår och avjämna

kanterna med kratta, både för att det skulle se bra ut och för att det skulle bli jämnare för liern, när det sedan skulle bli va vall.

Någon färdighet efter vårsådden var obekant på vår ort, utan då tog andra arbeten vid.

Ett linland skulle i förra tider vara vid varje gård, då linknoppen krossades och fröet rändes, det såddes för hand och var det mycket noga med att det skulle bli lagomt tätt, linlanden vältades g ty fröet kunde följa med välben sade man och det gick icke an.

Gråärter sådes på våren, liksom annan vårsäd och om de gick bra till, kunde de ta bort all kvickrotten ur åkern.

Provlanden skulle gödas bra, harvas och beredas och vältas, så hördes upp drillar med plojen eller åder, så skulle drillarna jemnas med kratta, så såddes fröet endera för hand eller med

en maskin och det var viktigt att hålla efter ogräset mellan drillarna och så skulle de gallras när de väl hunnit börja växa, om det skulle bli rovor.

Trädgårdstappa i den gamla tiden var vanligen ett litet land som skottades upp med gångar runt omkring, kålsängar. på hösten skulle de gödas och plöjas, på våren skulle de spadvändas skottas, och noga jennas med kratta innan plantorna sattes dit, plantorna av kål och kålrot drogs upp i förväg i en plantlavi, plant = skulla, snart på våren, så att de skulle hinna växa på sommaren. Om det var andra köksväxter, som morötter m. fl. sattes frött direkt på landet.

Potatisland skulle finnas vid varje gård, stor eller liten, det skulle vara muljord, den skulle sättas på våren, man gödslade härt potatis landen med stallgödsel, som breddes på före

Landsmålarkivet Uppsala 3056
Måg E. Erikson. 1931. ÅL

DAL.
Frgl. 27

O. plant-
skulle

sättningen och plöjdes ner samtidigt med
sättpotatisen fåroarna kördes upp med plog,
potatisen sattes ner för hand, med en tom
fåra emellan varje sättfåra. Potatisen som
 skulle vara till sättpäron skulle bäras upp
 ur källaren i förväg och ligga i varmt rum
 att de skulle skuta ögon så man skulle
 se hur man skulle skära dela på den,
 ty det skulle vara minst ett öga på var bit.
 När blaskan kommit upp ur jorden skulle
 de kupas, myllas. Gallring i potatis land
 ty plantorna skulle få sitt rätta avstånd
 vid sättningen.

Ogräsrensning i vårsåden förekom just
 ej på våra åkrar, utan båda fick växa
 till skördetiden.

Landsmålsarkivet Uppsala 3056
 Mäg E. Erikson. 1931. ÅL
 DAL.
 Fgl. 27